BÖLAJAK BOŞLANĞIÇ SINF ÖQITUVÇILARINING AUTENTIK KOMPETENSIYASINI INTENSIV TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRIŞNING PEDAGOGIK ŞART-ŞAROITLARI

Hoşimova Şahnoza Ixtiyorovna
Buxoro xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotçisi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24247694

Annotatsiya. Tezisda bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarining autentik kompetensiyasini intensiv texnologiyalar asosida rivojlantirişning oltita pedagogik şart-şaroiti asoslab berilgan, ularning pedagogik model mexanizmlari bilan boğliqligi va yaratiliş tartibi körsatilgan.

Kalit sözlar: autentik kompetensiya, intensiv texnologiyalar, pedagogik şart-şaroit, kontekstlaştiriş, pedagogik amaliyot, refleksiya, murabbiylik.

Boşlanğiç sinf öqituvçisi faoliyati real va tez özgaruvçan vaziyatlardan iborat: bir darsning özida u turli darajadagi öquvçilar bilan işlaydi, kutilmagan savolga javob beradi, vaqtni boşqaradi, ayni paytda har bir bolaning kayfiyati va qiyinçiligini kuzatib boradi. Oliy ta'lim muassasasida bölajak öqituvçiga beriladigan bilim ana şunday vaziyatlarda qöllanmasa, u autentik kompetensiyaga aylanmaydi. Kredit-modul tizimida auditoriya vaqti çeklangani uçun bu vazifa intensiv texnologiyalar yordamida hal qilinişi kerak. Biroq texnologiyaning özi natija bermaydi: u muayyan pedagogik şart-şaroitlar yaratilgandagina samarali işlaydi.

Amaliyotda intensiv usullar köpinça alohida öqituvçining taşabbusi bilan, tizimsiz qöllanadi. Bir fan böyiça keys-stadi ötkaziladi, boşqasida mikrodars taşkil etiladi, ammo bu maşğulotlar pedagogik amaliyot bilan, baholaş tizimi bilan va bir-biri bilan boğlanmaydi. Natijada talaba turli usullarni "sinab köradi", lekin ularning yaxlit kasbiy tajribaga aylanişi ta'minlanmaydi. Demak, masala texnologiyani tanlaşda emas, uning işlaşi uçun zarur muhitni yaratişdadir.

Pedagogik şart-şaroit deganda biz pedagogik jarayonning samaradorligini ta'minlaş uçun maqsadli yaratiladigan taşkiliy, mazmuniy va şaxsiy omillar majmuini tuşunamiz. Dissertatsiya tadqiqotida işlab çiqilgan pedagogik model beşta mexanizm — kontekstlaştiriş, intensivlaştiriş, faoliyatli simulyatsiya, refleksiv baholaş hamda nazariya va amaliyot integratsiyasi orqali amalga oşadi. Har bir mexanizm işga tuşişi uçun unga mos şart-şaroit zarur. Tadqiqot jarayonida quyidagi oltita şart-şaroit aniqlandi.

1. **Öquv mazmunini real maktab vaziyatlari asosida kontekstlaştiriş.** Har bir kasbiy fan uçun autentik vaziyatlar banki tuziladi. Uning manbalari — anonimlaştirilgan öquvçi işlari, dars videolari, ota-onalarning murojaatlari, amaldagi darsliklar mavzulari. Vaziyat real, bir neçta yeçimli va hamkorlikni talab qiladigan bölişi lozim [2; 6]. Bank muntazam yangilanib boradi: pedagogik amaliyotdan qaytgan talabalar yangi vaziyatlarni olib keladi. Şu tariqa öquv mazmuni maktabning bugungi hayotidan uzilib qolmaydi.
2. **Intensiv texnologiyalarni bosqiçma-bosqiç joriy etiş.** Quyi kurslarda tayanç sxemalar va interfaol metodlar, örta kurslarda keys-stadi va rolli öyinlar, yuqori kurslarda mikroöqitiş va pedagogik loyihalar ustunlik qiladi. Şu tariqa talaba oddiy jamoaviy özaro ta'sirdan töliq kasbiy harakatni simulyatsiya qilişgaça bosqiçma-bosqiç ötadi [3]. G.K. Selevko ta'kidlaganidek, intensivlaştiriş öquv

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

materialini sxematik va belgili modellar asosida ziçlaştirişdan boşlanadi [4]; şu sababli birinçi bosqiçda talaba avvalo tayanç sxema bilan işlaşni örganadi.

3. **Auditoriya maşğulotlari va pedagogik amaliyotni yagona siklga birlaştiriş.** Auditoriyada loyihalangan dars baza maktabda sinab köriladi, natijasi auditoriyada tahlil qilinadi. Maktabdagi tajribali öqituvçi talaba uçun murabbiy vazifasini bajaradi [5]. Buning uçun pedagogik amaliyot dasturi kasbiy fanlar mavzulari bilan muvofiqlaştiriladi: masalan, auditoriyada bayon darsi örganilgan hafta talaba maktabda aynan bayon darsini kuzatadi yoki uning bir qismini ötkazadi.

4. **Autentik baholaş va muntazam refleksiya.** Talaba test emas, kasbiy mahsulot — dars işlanmasi, mikrodars, keys yeçimi orqali baholanadi [8]. Baholaş rubrikasi oldindan ma'lum qilinadi, har bir topşiriqdan keyin yozma refleksiya portfolioga qöşiladi. Refleksiya D. Kolb siklidagi kabi tajribani umumlaştiriş va keyingi harakatni rejalaştiriş bilan yakunlanadi [7]. Portfolio semestr davomida talabaning rivojlaniş yölini körsatuvçi asosiy hujjatga aylanadi.

5. **Professor-öqituvçining fasilitator va murabbiy roli.** Intensiv maşğulotda öqituvçi ma'ruza öqimaydi, balki vaziyatni beradi, guruhlar işini yönaltiradi va tahlilni boşqaradi. Buning uçun öqituvçining özi intensiv texnologiyalarni amalda egallagan bölişi zarur [1]. Kafedra darajasida özaro dars kuzatiş va intensiv maşğulot namunalarini muhokama qiliş bu şartni ta'minlaşning qulay yöli hisoblanadi.

6. **Raqamli ta'lim muhitidan foydalaniş.** Nazariy materialning videoma'ruza şaklida oldindan berilişi, mikrodarslarni videoga olib tahlil qiliş va elektron portfolio auditoriya vaqtini tejaydi hamda refleksiyani çuqurlaştiradi. Raqamli muhit, ayniqsa, "teskari sinf" tamoyilini amalga oşiriş uçun zarur: usiz nazariy material yana auditoriyaga qaytadi va intensivlaştiriş mexanizmi işlamaydi.

Şart-şaroitlar va model mexanizmlari orasidagi boğliqlik jadvalda körsatilgan.

Jadval. Pedagogik şart-şaroitlar va ular ta'minlaydigan mexanizmlar

Pedagogik şart-şaroit	**Ta'minlaydigan mexanizm**
Mazmunni kontekstlaştiriş	Kontekstlaştiriş
Intensiv texnologiyalarni bosqiçma-bosqiç joriy etiş	Intensivlaştiriş
Auditoriya va amaliyotning yagona sikli	Nazariya va amaliyot integratsiyasi
Autentik baholaş va refleksiya	Refleksiv baholaş
Öqituvçining fasilitator va murabbiy roli	Faoliyatli simulyatsiya
Raqamli ta'lim muhiti	Intensivlaştiriş, refleksiv baholaş

Şart-şaroitlarni yaratiş uç bosqiçda amalga oşiriladi. Tayyorlov bosqiçida autentik vaziyatlar banki tuziladi, professor-öqituvçilar intensiv texnologiyalar böyiça metodik seminarda tayyorlanadi va baza maktab bilan hamkorlik kelişuvi rasmiylaştiriladi. Joriy etiş bosqiçida semestr davomida intensiv maşğulotlar pedagogik amaliyot bilan muvofiqlaştirilgan holda ötkaziladi. Tahlil va tuzatiş bosqiçida portfolio va rubrika natijalari asosida keyingi semestr uçun vaziyatlar banki va maşğulotlar mazmuni aniqlaştiriladi.

Şart-şaroitlar özaro boğliq: kontekstlaştiriş mazmunni, bosqiçma-bosqiç joriy etiş va öqituvçining roli jarayonni, amaliyot bilan sikl va autentik baholaş esa natijani ta'minlaydi. Ulardan birining yöqligi intensiv texnologiyani mazmunsiz şaklga aylantiradi: masalan, kontekstsiz intensiv maşğulot tezkor, ammo yuzaki bilim beradi, refleksiyasiz mikrodars esa mexanik takrorlaşga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, aniqlangan oltita pedagogik şart-şaroit dissertatsiyada işlab çiqilgan pedagogik modelni amaliyotga joriy etişning taşkiliy asosi bölib xizmat qiladi. Ularni yaratiş oliy ta'lim muassasasi, kafedra va baza maktabning hamkorlikdagi faoliyatini talab etadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., Törayev A.B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – T.: Sano-standart, 2015.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991.
3. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: Высшая школа, 1986.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998.
5. Darling-Hammond L. Constructing 21st-century teacher education // Journal of Teacher Education. – 2006. – Vol. 57, No. 3. – P. 300–314.
6. Herrington J., Oliver R. An instructional design framework for authentic learning environments // Educational Technology Research and Development. – 2000. – Vol. 48, No. 3. – P. 23–48.
7. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984.
8. Wiggins G. A true test: Toward more authentic and equitable assessment // Phi Delta Kappan. – 1989. – Vol. 70, No. 9. – P. 703–713.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.